

บทคัดย่อ

ชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาแต่เดิมทำการผลิตหลายๆอย่างไปพร้อมๆกันเนื่องจากอยู่ในระบบนิเวศที่มีทรัพยากรหลายอย่างแต่ว่ามีขนาดเล็ก การจับสัตว์น้ำในทะเลสาบก็เป็นเพียงการผลิตอย่างหนึ่งในหลายอย่างดังกล่าว ไม่สามารถเป็นการผลิตหลักได้เนื่องจากตลาดยังแคบ

การทำประมงแต่เดิมชุมชนมีอำนาจในการจัดการการใช้ทรัพยากรด้วยตนเอง โดยมีพื้นฐานอำนาจจากศาสนาแบบประเพณีและความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน

การเปลี่ยนแปลงในการใช้ทรัพยากรของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาเห็นได้ชัดเจนนับแต่ยุคการปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา โดยรัฐบาลกลางสามารถควบคุมทรัพยากรได้ในขอบเขตทั่วประเทศ และดำเนินนโยบายกระตุ้นให้มีการใช้ทรัพยากรเพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวางเพื่อหวังเพิ่มรายได้จากการเก็บภาษีและการให้สัมปทาน

สำหรับในกลุ่มทะเลสาบสงขลาเห็นได้ชัดชัดว่ามีกรณีการเคลื่อนย้ายของผู้คนไปตั้งชุมชนใหม่เพื่อบุกเบิกที่ทำกิน ในขณะที่การค้าขายก็ขยายตัวมากกว่าเดิม

ในเรื่องการทำประมงนั้นกล่าวได้ว่าการขยายตัวมากขึ้น ทั้งในแง่มีผู้ลงไปทำประมงมากขึ้นและการปรับปรุงเครื่องมือจับสัตว์น้ำให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ชาวบ้านก็ยังไม่สามารถยึดเอาการจับสัตว์น้ำเป็นอาชีพหลักได้ เพราะถึงแม้ตลาดจะขยายตัวมากขึ้นแต่ก็ไม่มากพอ ในขณะที่รัฐก็ยังไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับจัดการทรัพยากรประมงโดยตรงมากนัก ยังคงปล่อยให้ชุมชนใช้ระบบการจัดการทรัพยากรของตนดูแลการเข้าถึงและการใช้ทะเลอยู่เป็นส่วนใหญ่ แต่ในบางพื้นที่รัฐก็เริ่มแทรกแซงระบบสิทธิของชุมชนโดยการกำหนดให้มีพื้นที่อนุญาต ซึ่งชาวบ้านจะต้องประมูลแข่งขัน เพื่อได้สิทธิเป็นผู้ทำกินตรงที่แห่งนั้นแต่เพียงผู้เดียว ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและการยึดพื้นที่ทะเลเป็นของส่วนบุคคลในระยะเวลาดังกล่าว

ในยุคนี้ทะเลสาบเริ่มได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ คือการบุกเบิกที่ทำกินทำให้เกิดการโค่นป่ารอบๆ ทะเลสาบมาก อันมีผลต่อการลดพื้นที่ซับน้ำของทะเลสาบ แต่ที่รุนแรงที่สุดได้แก่การปิดคลอง 5 แห่ง ที่เรียกว่า “ปิดปากกระวะ” เพราะเป็นการปิดเส้นทางสำคัญในการถ่ายเทน้ำและความอุดมสมบูรณ์ระหว่างทะเลนอกและทะเลสาบ

การเปลี่ยนแปลงการทำประมงในทะเลสาบเปลี่ยนแปลงอีกครั้งอย่างรุนแรงนับแต่มีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ซึ่งรัฐมุ่งสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ในยุคนี้การทำประมงเชิงพาณิชย์ได้รับการสนับสนุนอย่างมาก ในขณะที่อุตสาหกรรมเกี่ยวกับสัตว์น้ำก็พัฒนาขึ้นมากเช่นกัน ทำให้ตลาดสัตว์น้ำพัฒนาขึ้นอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ ราคาสัตว์น้ำจึงสูงขึ้นมาก ในขณะที่ฐาน

ทรัพยากรขนาดเล็กบริเวณรอบทะเลสาบก็หมดความสำคัญลงไป ชาวบ้านในชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาจึงหันไปทำประมงในทะเลสาบเป็นอาชีพหลัก

เมื่อพลังของตลาดและการพัฒนาแบบทันสมัยสามารถกระตุ้นการบริโภคและการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวบ้านให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่มากขึ้น ค่าใช้จ่ายของชาวบ้านก็เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งรายได้ส่วนใหญ่ชาวบ้านต้องหาจากทรัพยากรในทะเลสาบ ประกอบกับจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นมาก จึงมีผู้คนลงไปแย่งชิงกันจับสัตว์น้ำในทะเลสาบจำนวนมาก แม้จะยังคงมีชาวประมงที่ใช้เครื่องมือลักษณะเดิม แต่ก็มีบางส่วนใช้เครื่องมือแบบทำลายล้าง และบางส่วนใช้วิธียัดทะเลเป็นสิทธิส่วนบุคคลแล้วตั้งเครื่องมือแบบถาวรไว้ตลอด

ประกอบกับระบบนิเวศของทะเลสาบได้รับผลกระทบอย่างมากจากการพัฒนา ซึ่งได้แก่ความเติบโตของเมือง ที่อยู่อาศัย โรงงานอุตสาหกรรม ร้านอาหาร ทั้งหมดนี้มีส่วนสำคัญในการปล่อยน้ำและของเสียลงทะเลสาบ รวมทั้งมีการถมดินรुक้าเข้าไปในทะเลสาบกันมาก และการสร้างท่าเรือน้ำลึกรुक้าเข้าไปในพื้นที่ปากทะเลสาบด้วย

ผลที่เกิดขึ้นต่อทะเลสาบคือทะเลตื้นเขิน น้ำไม่สะอาด แหล่งเพาะพันธุ์ แหล่งพักอาศัย และห่วงโซ่อาหารของสัตว์น้ำถูกทำลาย ในขณะที่การไล่จับสัตว์น้ำในทะเลสาบอยู่ในภาวะที่เรียกว่าล้นเกิน ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาคือเกิดความเสื่อมโทรมของพันธุ์และปริมาณสัตว์น้ำอย่างมาก ชาวบ้านที่เคยฝากชีวิตไว้กับทะเลสาบพบกับความยากลำบากในการทำมาหากิน

การตอบสนองต่อการลดลงของสัตว์น้ำในทะเลสาบของชาวบ้านนั้นมีหลายทาง ส่วนใหญ่ยังคงพยายามหาทางที่จะรีดเอาทรัพยากรจากระบบนิเวศของทะเลสาบมากขึ้นซึ่งรวมถึงการทำนากุ้งด้วย บางส่วนอพยพย้ายถิ่น บางส่วนพยายามหาอาชีพอื่น ซึ่งส่วนใหญ่จะได้แก่การเข้าไปขายแรงงานในเมืองและในโรงงานอุตสาหกรรม และมีบางส่วนที่ตื่นตัวออกมาทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการท้องถิ่นในการหาทางฟื้นฟูทะเลสาบ แต่ก็ยังทำอะไรไม่ได้มากนัก เพราะมีความซับซ้อนในผลประโยชน์ของกลุ่มต่างๆ มาก แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องก็เห็นตรงกันว่าทะเลสาบเสื่อมโทรมมาก ถ้าไม่หาทางฟื้นฟูอย่างจริงจังในอีกไม่ช้าทะเลสาบจะหมดสภาพ

ปัญหาของทะเลสาบนั้นมี 2 ส่วน คือปัญหาระบบนิเวศถูกทำลาย และปัญหาการใช้ทรัพยากรแบบล้นเกิน ซึ่งในการแก้ปัญหาที่นครถึแรกรัฐจะต้องแสดงบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหาพร้อมกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและชุมชนประมงพื้นบ้าน ส่วนนครถึหลังรัฐต้องสนับสนุนให้ชุมชนฟื้นฟูและปรับปรุงระบบการจัดการทรัพยากรของตนเองขึ้นมาใช้ เพราะเป็นระบบที่เคยดูแลการใช้ทะเลได้เหมาะสมทั้งในแง่การใช้ทะเลแบบไม่ทำลายและการให้ชาวประมงเข้าถึงทะเลได้เท่าเทียมกัน

Abstract

Originally, the communities around Songkla Lake produced were engaged in producing various products simultaneously, located in an area with a multiple resources ecology system. Fishery is one of the productive activities of the area carried out on a small scale due to a small consumer market.

In the old times, a community derived their autonomy to manage resources from the power of religion, traditions and their need of co-existence.

The change in community resources utilization around Songkla Lake was noticeable during the major reform that took place in the reign of King Rama V. This change enabled the central government to control the natural resources of the country and launched the policy to stimulate extensive use of resources for increased revenue from taxation and concession.

It is clearly seen that in the area around Songkla Lake with migration of people new communities were set up resulting in better livelihood and expansion of trade.

It can be said that fishery kept growing both in terms of sea fishing and improvement of more effective fishing tools but villagers were not able to pursue fishing as their main occupation, because the market was not large enough despite its growth. At the same time, the state could not interfere with the management of fishery resources. Each community was allowed to handle their own resources, controlling in large part the approach and use of the sea. In some places, however, attempt of the state to interfere with the right to resources management was seen in the designation of licensed areas in which villagers must bid for the sole rights to use the land. This led to conflicts and the unauthorized use of the sea area for personal benefits.

In this period, the Lake began to absorb the effects due to the change in the ecological system caused by tremendous tree felling to clear the land around the Lake, thus reducing water parchement areas. The most serious effect was the closure of 5 canals called "Pid Pak Rawa" because it was the closing of the most important waterway, blocking the water flow and preventing the common share of fertile conditions of the outer sea and the Lake.

Fishery in the Lake was radically affected once again with the introduction of the First National Economic Development Plan aimed at spurring economic growth based on maximizing the use of resources available. In this period, commercial fishery was strongly supported while marine animal industry was widely developed both domestically and internationally. The prices of marine animals rose highly. While the importance of small-scale resources bases around the Lake towards people's livelihood decreased, villagers turned to fishing in the Lake as their main occupation.

As the market forces and the development towards modernization triggered consumption and adaptation of ways of life, the living expenses inevitably increased. When the villagers' major income was mainly from resources in the lake, coupled with increasing population, a large number of people went to fish in the Lake. Some used destructive tools. Some took parts of the sea as their private properties and installed permanent fishing tools in the areas.

The ecology in the lake was heavily damaged by developmental features, namely, urban expansion, residences, factories and restaurants, all of which played a major role in discharging sewage and waste into the lake. Land filling into the lake also grew, and the construction of a deep water port facility has encroached upon the entrance to the lake.

The effects that were caused by these acts were shallowing of the sea, unclean water and the destruction of breeding and living grounds and the food chains of marine animals due to the state of 'excessive fishery' in the lake. Problems that followed were deterioration of species and number of marine animals. Villagers who once trusted their livelihood with the Lake found difficulty in earning their living.

These villagers responded to the decrease in marine animals in the Lake in various ways. However, most still looked for ways to exploit resources in the ecological system of the Lake including shrimp farming. Some groups of people migrated to a new area. Some others changed their occupations. Many in this group migrated to do labour jobs in big towns and factories. Some, aware of the problems, worked with private development organizations and local academicians in trying to find ways to revive the Lake although not much could be done due to the complicated nature of conflicts of interest of different groups. At present, all involved groups agree that the lake is in a sad state of deterioration. If immediate rehabilitation is not carried out, it will be too late to revive the Lake.

The problems of the Lake can be separated into groups, first, the destruction of the ecology system, and second, overexploitation of the sea. In solving the problems in the first group, the government must play a key role in solving the problems with local administrative organizations and local fishing groups. As for the second groups of problems, the government must support local communities in reengineering their resources management systems because this approach was found to be beneficial in terms of sustainable use of the sea and equal share of the sea by all local fishermen.